

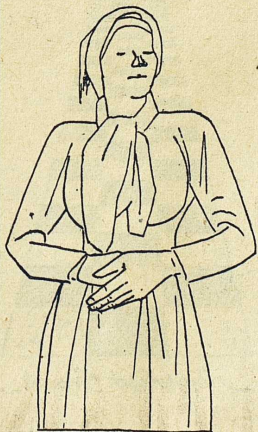
Kring en bok om norrmännen

Den SOCIOLOGISKT inriktade etnografin (social antropologi) har i USA i särskilt hög grad sökt att ge helhetsbilder av skilda folk, att fånga det väsentliga och karaktäristiska i en nationell kultur. Man avvisar den "funktionalism" för vilken Malinowski var den främste talesmannen och som följdriktigt söker att visa att religion, seder, föreställningar inom en grupp är ändamålsenliga med hänsyn till gruppens miljö och levnadsbetingelser i övrigt; ett på en särskild vetenskapsgren tillämpat marxistiskt eller i varje fall vagt teleologiskt betraktelsesätt. Utgångspunkten är i stället att det finns en viss hållning, ett visst sätt att se livet, som är nerven i beteendemönster och idéer. Denna metod skiljer sig principiellt klart från den roman-

tiska läran om nationalkaraktärer, ty man förkastar tanken på att ett folks särprägel skulle bero på nedärvda anlag; det är inte fråga om folk- eller rassjälar eller annan mystik av denna typ. Vad som ger ett folk dess "karaktär" är tvärtom situationen och händelserna, "tillfälligheter" från det perspektiv som Hegel och andra drivit till metafysik. Men det kan inte förnekas att den sociala antropologin stundom hamnar i skildringar och slutsatser som rätt lika konstruktionerna från nationalitetsfantasiernas glansperiod.

Att tillämpa metoden på s. k. primitiva folk är relativt enkelt; det som utmärker dem är tämligen

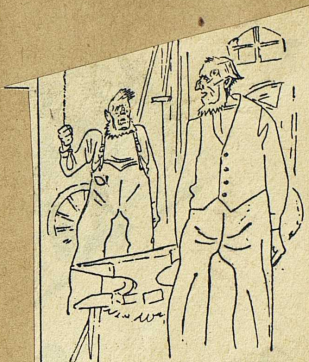

gen tydligt, åtminstone om modern västerländsk kultur tas till likare vid undersökningen. Berömda sådana undersökningar har gjorts av Margaret Mead, Ruth Benedict och deras många lärjungar. Även då det gäller andra folk utanför vår kulturkrets blir resultaten rimliga och intressanta, såsom i Benedicts skildring av japanerna i "Krysanternen och svärdet". Visserligen tycker man

att patiensens går ut litet väl lätt och elegant, och misstanken för konstruktion kan man alltså inte undgå, men intrycket är att det belysta folkets särdrag är så betydande att metoden ger viktiga och riktiga resultat.

Svårare blir det då närstående folk skall undersökas. Den grundläggande tekniken är densamma, men medan samtal och personliga iakttagelser räcker (eller anses räcka) i fråga om de primitiva, är fältet för forskningen i fråga om de civiliserade snart sagt oändligt; det gäller en lång historia, en rik kultur i alla dess yttningar. I realiteten blir opinionsundersökningar, "typisk" litteratur och statistik huvudkällorna. Men hur skall man finna det typiska? Hur skall det belgiska folket karaktäriseras annat än under jämförelse med holländare, fransmän, engelsmän och tio eller tjugua andra folk? Sådana jämförelser med stöd av i detta sammanhang användbar forskning är omöjliga. Det blir då frestande att arbeta i samma lösläppta och lösliga genre för vilken André Siegfried och Madariaga för närvarande är de främsta representanterna i Europa; man är lustig, skvallrig och oansvarig ungefär som vid förtal av personliga vänner. Mycket längre har den spirande amerikanska verksamheten inte hunnit. Geoffrey Gorer har blivit känd — knappast vetenskapligt berömd — genom sina roliga bilder av amerikaner och ryssar; en vag psykoanalytisk inställning tjänar som sprängbräda för djärva tokerier; en lösyrcet fras ur en bok, en tillfällig observation, en anmärkning av en "inföding" blir bevisning. Andra författare är mera platta och vederhäftiga, bland dem Margaret Mead själv (även hon har skrivit om amerikaner och ryssar). De stora frågetecknen — vad jämför man med, vilka bevis har man, förhåller det sig alls på det sättet? — kvarstår även inför dessa arbeten.

Till den mera försiktiga och trista forskargruppen hör David Rodnick, som efter ett uppskattat arbete om tyskarna nu utgivit en avhandling om norrmännen: *The Norwegians, A study in national culture* (Public Affairs Press). Rodnick har vistats i Norge ett år (1950); han har besökt 34 städer eller stadsliknande samhällen samt 30 bondgårdar, han har talat med 500 vuxna och "talat med eller observerat" över 1.700 barn och yngre personer. Det finns intet tvivel om att hans forskningar varit allvarliga, att en mängd människor meddelat honom sina åsikter, att han tagit reda på allt möjligt med stor grundlighet.

Och dock: har han något att komma med utom en del välkända fakta? Han påstår, bland mycket annat, att norrmännen är ivriga att förbättra sin sociala position, att de lider av skuldskänslor därför att de inte är så bra som de borde vara, att de är känslomässigt hämmade, att de är blyga. "Vi kommer till slutsatsen att 90 procent av våra bekanta är blyga, 5 procent söker finna kompensation, och ungefär 5 procent tycks ha självförtroende i umgänget med andra." Vad menar Rodnick med blyghet, kompensation och självförtroende, vilka folk jämför han norrmännen med, anser han alla blyga som inte är lika säkra som han själv? På sådana frågor ramlar alla dessa påståenden, för att inte tala om andra utsagor: att hustrurna inom medelklassen är rädda för skilsmässa, att barnen inte vågar visa sig som de är, att flickorna ser upp till pojkarna och är kritiska mot varandra. All festlighet, liksom all mera aggressiv dogmatism saknas i denna redogörelse, som likväl pedanteriet inte lyckas göra trovärdig. — Men kanske känner norrmännen igen sig: det gör man ju gärna inför karaktäriseringsförsök.

Notiserna om hur norrmännen ser sig själva saknar inte intresse. Norrmännen anser sig vara rätt lika svenskarna, men de tror sig vara snällare, uppriktigare och hederligare, medan svenskarna är skickligare, mera stabila och duktigare i affärer; om de båda folken samverkar blir norrmännen lurade. Enligt norrmännens uppfattning är de benägna att beundra det utländska och att inte tillräckligt uppskatta norska insatser. Rodnick tycks vara okunnig om att dessa föreställningar ingår i rekvisitan för na-

D • N
23/5 1955

Försvar för tystnad

tionell självkaraktäristik. "Vi själva är bättre, men de andra är listigare, ja, vi är så goda att vi inte ens beundrar oss själva" — så heter det från Stockholm till Rio, från Wien till Montreal.

Av intresse, därför att möjlighet till gradering här finns, är också framställningen av norrmännens känsla för andra folk. Rodnick har funnit att engelsmännen är mest populära, därefter kommer amerikaner och danskar; svenskarna tycker man, som av det redan sagda framgår, inte så mycket om trots släktskapen och beundran för svensk teknik. Inte heller detta säger dock mycket; sannolikt är att svenskar sedan sedan unionen är de som norrmännen närmast jämför sig med, och att jämföra är i sådana sammanhang att nedsätta.

HERBERT TINGSTEN

De bilder av norskt folk som illustrerar denna artikel är inte hämtade ur Rodnicks bok, utan ur ett något äldre arbete: Olof Gulbrandsens memoaralbum "Det var en gång".

Förra söndagen kritiserade vi riksdagens och pressens ovilja att gå in på allmänna idéfrågor, närmast statskyrkoproblemet och religionens ställning. Nästan alla de många svaren på kritiken är försvar för tystnaden. Det har sitt intresse att granska dem. De är inte hållbara, inte ens uppriktiga, men de är ofta upplysande.

Dessa problem är oviktiga, det är en försvarslinje. Staccars den ungdom som skall syssla med sådant när det finns så mycket reellt att diskutera, skatter och priser och löner. Varför förlösa kraften på skenproblem, det är en liknande tankegång. Vi har verkliga problem — organisationernas makt, avtalsförhandlingarna, strejkrätten — och så talar en del folk i sin barnslighet om kyrka och religion, ämnen för gymnasister eller på sin höjd unga studenter. Det är bra ynkligt, bra orealistiskt, så lyder förkastelsesdomen.

De nämnda argumenten är hämtade ur folkpartiets tidningar. De som framför dem är så angelägna om att spara utrymmet för viktigare ting att de inte får plats ens för en antydning om sin egen ställning i sakfrågan; en deklaration på två rader vore visserligen tillräcklig för detta ändamål, men man tycks anse papperet för dyrbart för att tillåta sig en sådan. Spalter av försvar för att man håller tyst, men inte ett ord om vad man tycker — det är typiskt.

Inte en den mest oskuldsfulla lär tro att dessa försvar är ärliga. Vi vet att de frågor det gäller även från rent materiell synpunkt — den enda våra vedersakare tycks finna anständig — är högst viktiga; de gäller summor på tiotal eller hundratal miljoner och det svenska folkets religiösa organisation. Vi vet att de tidningar som gör dessa avvisande rörelser ständigt skriver ledande artiklar om ämnen som inte enligt någon måttstock kan anses mera viktiga: utnämningar, obetydliga anslag, de kvantiteter sprit som skall serveras före ett visst klockslag. Alla svenska tidningar skriver hundratal ledare ärligen, ofta stiger antalet till tusen eller mera. Och så säger man, med anspråk att bli tagen på allvar, att man inte har tid och kraft att yttra sig om kyrka och religion. Tror man ens att folk tror på vad man skriver?

De verkliga skälen för tystnaden är uppenbara. Man är rädd för att säga sin mening i ämnen där meningarna inom partiet är delade, där man riskerar att stöta läsare och väljare. Det är inte för att frågorna är oviktiga, utan därför att de är viktiga och omstridda som man försvinner i garderoben då det blir tal om dem.

Och så viskar man genom dörrspringan att sådana småsaker har man inte intresse för, att man kommer tillbaka då samtalet kommer in på realiteter — vem blir nästa landshövding, hur är avdragsrätten ordnad, hur skall spårvarvslinjen dras?

Det hela kan tyckas ömkligt och obehagligt, men indignationen bör vika för förståndet, om också inte ett uppskattande förstående. Dessa taktiker, som är så moderligt ängsliga om varje väljargrupp, som söker svepa vingarna kring alla folkpartiets nykläckta kycklingar, har det i sanning besvärligt. Ofta vet de att deras egen mening är impopulär, att varje mening hos några är impopulär. Man bör snarare beklaga deras situation än anklaga dem för öarlighet — ärliga "an de inte vara.

Den socialdemokratiska pressens ståndpunkt är enklare. På programmet har partiet statskyrkans avskaffande och mycket annat i samma stil. Visst håller vi på programmet, svaras det, men vi är demokrater, och därför vill vi inte genomföra programmet förrän folkopinionen godtar det. Ett förtäffligt försvar mot det av ingen framförda förslaget att statskyrkan skulle avskaffas genom en socialdemokratisk revolt. Men är det partiets generella taktik? Sitter man i andaktsfull förbuden på att folkviljan skall mogna och framtvunga vad man önskar? Nej, man arbetar naturligtvis på att framkalla den opinion som är en krävd reforms förutsättning. Det är just vad man inte gör här. Man håller tyst i stället. Då partiet kryper bakom folkviljan är spelet så genomskingligt att åskådarna skäms. Skäms verkligen inte spelarna också?

Högerpressen torde mer än något annat partis press (med undantag för den frikyrkliga riktningen) beröra dessa frågor, även om det mest sker i allmänna förkunnelser om faderernas kyrka och dylikt, fraser för att komma från en reell sakdebatt. Partiets huvudorgan kommer emellertid med en liten snyftande ursäkt för att det inte deltar i principdebatten; denna klagan från prinsessan på ärten bör inte undanhållas våra läsare. Det blir lätt meningslöst käbbel då dessa frågor behandlas, sägs det, argument och syfte förvrängs; därför bäst att hålla tyst. Tanken är inte obegriplig; tystnaden är förvisso obrottslig i jämförelse med den senaste religiösa deklarationen, då Billy Grahams framgång i Stockholm förklarades med att husägare och sparare i förtvivlan över skattepolitiken sökte religionens tröst. Men inte behöver tidningen utgå från att trons försvarare alltid skall trassla till det så för sig.

Därmed är argumenten för tystnad genomgångna. Det är i alla fall glädjande att man på den punkten — om också inte i sakfrågan — har mål i mun.